

## VIRUSLI GEPATITNING HOZIRGI BOSHQARUVI.

Tuzuvchi: **Vahobova Dilnoza Zokirjanova**

Chortoq Abu Ali Ibn Sino nomidagi

Jamoat Salomatligi Texnikumi

“Terapiya” kafedrası

Yetakchi o’qituvchisi

**Anotatsiya:** Ushbu maqolada Virusli gepatitning hozirgi boshqaruvi, virusli gepatit turlari, etiologiyasi, klinikasi, davosi va profilaktikasi bo’yicha keng yoritilgan.

**Kalit so'zlar:** Virusli gepatit, inkubatsion davri, prodromal davr, gepatotsellyulyar karsinoma, antiviral terapiya, jigar transplantatsiyasi, gospitalizatsiya.

### **Virusli gepatitning hozirgi boshqaruvi**

**Virusli gepatit**, jumladan gepatit A, B, C, D va E viruslari bilan bog'liq jigar yallig'lanishini o'z ichiga oladi. Hozirgi vaqtda virusli gepatitni boshqarishda quyidagi yondashuvlar qo'llaniladi:

- **Profilaktika**
- **Tashxis qo'yish**
- **Davolash**
- **Nazorat qilish**

### **Profilaktika**

Gepatit A va E ning oldini olishda emlash muhim rol o'ynaydi. Gepatit B ga qarshi emlash ham mavjud va ko'pchilik mamlakatlarda chaqaloqlar va bolalar uchun majburiy hisoblanadi. Gepatit B va C ning oldini olishda xavfsiz jinsiy aloqalar, bir martalik

shpritslar va steril tibbiy asbob-anjomlardan foydalanish kabi xavfsiz usullarga rioya qilish muhim.

### **Tashxis qo'yish**

Virusli hepatitni tashxis qo'yish uchun qon testlari qo'llaniladi. Bu testlar virus mavjudligini, uning turini va jigar shikastlanish darajasini aniqlashga yordam beradi.

### **Davolash**

Gepatit A va E odatda o'tkir shaklda kechadi va maxsus davolashni talab qilmaydi. Jigar o'zini-o'zi tiklaydi. Jigar faoliyatini qo'llab-quvvatlash uchun dam olish, suyuqlik qabul qilish va dietaga rioya qilish tavsiya etiladi.

Gepatit B va C ning surunkali shakllarini davolash uchun antiviral preparatlar mavjud. Bu preparatlar virus ko'payishini kamaytiradi va jigar shikastlanishini sekinlashtiradi. Davolashning maqsadi virusni yo'q qilish yoki uning faolligini nazorat qilishdir.

Gepatit D virusi faqat hepatit B virusi mavjud bo'lgan bemorlarda uchraydi. Davolashda hepatit B ga qarshi ishlatiladigan antiviral preparatlar qo'llaniladi.

### **Nazorat qilish**

Virusli hepatitni nazorat qilishda epidemiologik kuzatuv, skrining dasturlari va aholini o'rgatish muhim ahamiyatga ega. Bunday chora-tadbirlar virus tarqalishini kamaytirish va kasallikdan o'limni oldini olishga qaratilgan. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) virusli hepatitni yo'q qilish bo'yicha global strategiyani amalga oshirmoqda.

### **Qo'shimcha ma'lumotlar**

- Virusli hepatitni to'liq davolash hali ham ba'zi turlari uchun mavjud emas.
- Yangi va samaraliroq davolash usullarini ishlab chiqish bo'yicha tadqiqotlar davom etmoqda.

- Xalqaro hamkorlik va moliyalashtirish virusli gepatitga qarshi kurashda muhim rol o'ynaydi.

**Virusli gepatit A (VGA)** - bu jigar yallig'lanishiga olib keladigan yuqumli kasallikdir. Uning qo'zg'atuvchisi gepatit A virusi (HAV) hisoblanadi. Virus asosan fekal-oral yo'l orqali, ya'ni ifloslangan suv, oziq-ovqat yoki shaxsiy gigiyena vositalari orqali yuqadi.

## **ETIOLOGIYASI**

- **Gepatit A virusi (HAV)** - bu Picornaviridae oilasiga mansub, kichik, RNA tarkibli virusdir. Uning genetik materialida o'zgarishlar bo'lishi mumkin, ammo bu uning yuqumliligini sezilarli darajada o'zgartirmaydi.

## **KLINIKASI**

**Gepatit A ning yashirin davri (inkubatsion davri)** odatda 15 kundan 50 kungacha davom etadi, o'rtacha 28 kun. Kasallikning belgilari quyidagilarni o'z ichiga olishi mumkin:

### **- Boshlang'ich (prodromal) davr:**

- Umumiy quvvatsizlik va tez charchash
- Ishtahasizlik
- Ko'ngil aynishi va ba'zan qusish
- Qorinning yuqori qismida, ayniqsa o'ng qovurg'a ostida noqulaylik yoki og'riq
- Mushak va bo'g'imlarda og'riq
- Bosh og'rig'i
- Tana haroratining biroz ko'tarilishi (febril holat)

### **- Sariqlik davri:**

- Teri va ko'z oqining sarg'ayishi (sariqlik)
- Siydikning quyushib, to'q-sariq yoki qo'ng'ir rangga kirishi
- Axlatning rangi oqarishi (oq yoki och kulrang tusda bo'lishi)
- Jigarning kattalashishi va palpatsiya (paypaslash) paytida og'riq sezilishi
- Terining qichishishi
- **Tiklanish davri:**
- Sariqlik asta-sekin yo'qoladi.
- Umumiy ahvol yaxshilanadi, energiya tiklanadi.
- Ko'pchilik bemorlarda to'liq tuzalish kuzatiladi.

Gepatit A odatda o'tkir shaklda kechadi va surunkali shakli kuzatilmaydi.

## DAVOSI

Gepatit A uchun spesifik antiviral davo mavjud emas. Davolash asosan quyidagilarga qaratilgan:

- **Dam olish rejimi:** Jigar dam olishi va tiklanishi uchun zarur. Bemorni yengil harakat qilishga ruxsat berilishi mumkin, ammo og'ir jismoniy yuklamalardan saqlanish kerak.

- **Dietaning to'g'rilanishi:** Jigar uchun yengil bo'lgan, yog'siz, qovurilmagan, dimlangan yoki qaynatilgan ovqatlarga o'tiladi. Achchiq, dudlangan, yog'li, konservalangan va spirtli ichimliklardan voz kechish tavsiya etiladi. Ko'proq suyuqlik ichish (tozalangan suv, kompot, mevali sharbatlar) foydalidir.

- **Simptomatik davo:** Ko'ngil aynishi va qusishni kamaytirish uchun kerak bo'lsa, shifokor ko'rsatmasi bo'yicha dorilar buyurilishi mumkin. Jigar faoliyatini yaxshilashga qaratilgan dorilar (gepatoprotektorlar) va vitaminlar komplekslari ham qo'llanilishi

mumkin, ammo ularning samaradorligi va zarurati har bir bemor uchun alohida ko'rib chiqiladi.

- **Gospitalizatsiya:** Og'ir holatlarda yoki jiddiy asoratlar xavfi mavjud bo'lganda bemorlar shifoxonaga yotqiziladi.

## **PROFILAKTIKASI**

Gepatit A ning oldini olish eng muhimdir, chunki davosi cheklangan. Asosiy profilaktika choralari:

- **Shaxsiy gigiyena:** Qo'llarni sovun bilan tez-tez va yaxshilab yuvish, ayniqsa:

- Hojatxonadan keyin

- Ovqatlanishdan oldin

- Bolalarni parvarish qilishdan keyin

- Uy hayvonlari bilan o'ynagandan keyin

- **Xavfsiz ichimlik suvi:** Faqat tozalangan, qaynatilgan yoki maxsus idishlarda saqlanadigan suvdan foydalanish. Chlurlangan suvlar ham xavfsiz hisoblanadi.

- **Oziq-ovqat xavfsizligi:**

- Sabzavot va mevalarni iste'mol qilishdan oldin yaxshilab yuvish va kerak bo'lsa qaynoq suv bilan ishlov berish.

- Go'sht, baliq va tuxumni to'liq pishirish.

- Oziq-ovqatni tayyorlashda va saqlashda sanitariya qoidalariga rioya qilish.

- Ko'cha-ko'ya sotiladigan, gigiyenik sharoiti shubhali bo'lgan oziq-ovqat va ichimliklardan voz kechish.

- **Gepatit A ga qarshi emlash:** Bu hepatit A ning oldini olishning eng samarali va xavfsiz usuli hisoblanadi. Emlash sxemasi odatda ikkita doza o'rnini bosadi va uzoq

muddatli immunitetni ta'minlaydi. Xavf guruhidagi shaxslar (sayohat qiluvchilar, kasalxona xodimlari, bolalar) uchun ayniqsa tavsiya etiladi.

- **Sanitariya-epidemiologik nazorat:** Ifloslangan suv manbalarini aniqlash va ularni tozalash, oziq-ovqat mahsulotlari sifatini nazorat qilish.

## **ETIOLOGIYASI**

**Gepatit B (HBV)** — bu virusli hepatitning eng keng tarqalgan shakli bo‘lib, uni hepatit B virusi (HBV) chaqiradi. HBV — bu hepadnaviruslar oilasiga mansub DNA-o‘z ichiga oluvchi virusdir. Virus jigarda ko‘payadi va unga zarar etkazadi.

## **PATOGENEZI**

HBV yuqish yo‘llari quyidagilardir:

- Qon orqali: bemor qoni bilan ifloslangan ignalar, jarrohlik asboblari, qon quyish orqali.

- Jinsiy yo‘l orqali.

- Vertikal yo‘l orqali: homiladorlik paytida onadan bolaga.

Virus organizmga kirgandan so‘ng jigar hujayralariga (gepatotsitlarga) kirib oladi va ularda ko‘payadi. Bu virusning o‘zi, shuningdek, immunitet tizimining virusga javob reaksiyasi jigarga zarar yetkazadi. Natijada jigar hujayralarining shikastlanishi, yallig‘lanishi va o‘limiga olib keladi. Surunkali infeksiya jigar sirrozi va gepatotsellyulyar karsinoma (jigar saratoni) kabi jiddiy asoratlarga sabab bo‘lishi mumkin.

## **KLINIKASI**

Gepatit Bning klinik ko‘rinishlari o‘zgaruvchan bo‘lishi mumkin va ko‘pincha virus bilan zararlangan paytdan 45-180 kun o‘tgach paydo bo‘ladi. Ko‘pgina odamlar, ayniqsa bolalar, hech qanday alomatlarni sezmaydilar (simptomsiz kechishi). Mavjud bo‘lgan alomatlar quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- Holsizlik, charchoq
- Isitma
- Ko‘ngil aynishi va qusish
- Qorinning o‘ng yuqori qismida og‘riq
- Siydikning to‘q rang bo‘lishi
- Terining va ko‘z oqining sarg‘ayishi (sariq kasallik)
- Och rangli najas
- Oshqozon-ichak sistemasida muammolar

O‘tkir gepatit B ko‘pincha bir necha hafta ichida o‘tib ketadi, ammo ba’zi hollarda u jiddiyroq va hatto hayot uchun xavfli bo‘lgan jigar yetishmovchiligiga olib kelishi mumkin. Ba’zi odamlar uchun infeksiya surunkali tus oladi, bu esa uzoq muddatda jigar kasalliklari xavfini oshiradi.

## DAVOLASH

Gepatit B uchun spetsifik antiviral davo yo‘q. Davolash asosan simptomlarni bartaraf etish va jigar shikastlanishini kamaytirishga qaratilgan.

- O‘tkir gepatit B. Ko‘pgina bemorlar uchun alohida davo talab etilmaydi. Dam olish, suyuqlik qabul qilish va ovqatlanish rejimiga rioya qilish tavsiya etiladi. Paratsetamol kabi dori vositalari og‘riq va isitmani kamaytirish uchun ishlatilishi mumkin, ammo jigarga toksik ta’sir ko‘rsatadigan dorilardan (masalan, NSAIDlar) ehtiyot bo‘lish kerak.

- Surunkali gepatit B Surunkali gepatit Bni davolash uchun antiviral dorilar mavjud. Ushbu dorilar virus ko‘payishini nazorat qilish va jigarni himoya qilishga yordam beradi. Davolash quyidagi hollarda ko‘rib chiqiladi:

- Jigarning faol yallig‘lanishi

- Yuqori darajada virus mavjudligi
- Fibroz yoki sirroz belgilari

Davolash usuli bemorning umumiy holati, virus yuki va jigarining shikastlanish darajasiga qarab belgilanadi. Agar jigar sirrozi yoki jigar saratoni rivojlangan bo'lsa, jigar ko'chirib o'tkazish ham mumkin.

## PROFILAKTIKASI

Gepatit B ni oldini olishning eng samarali usuli — bu emlashdir. Gepatit Bga qarshi emlash xavfsiz va samarali bo'lib, u ko'pchilikni infeksiyadan himoya qiladi.

### Quyidagi tadbirlar ham profilaktikada muhim o'rin tutadi:

- **Emlash.** Yangi tug'ilgan chaqaloqlar va yuqori xavf ostidagi guruhlariga (tibbiyot xodimlari, ko'p jinsiy sheriklarga ega bo'lganlar, giyohvandlar) emlash tavsiya etiladi.
- **Xavfsiz jinsiy aloqalar.** Jinsiy aloqada himoya vositalaridan (prezervativ) foydalanish.
- **Steril tibbiy asboblari.** Jarrohlik va stomatologik muolajalarda bir martalik yoki sterilizatsiya qilingan asboblardan foydalanish.
- **Qon quyishda tekshiruv.** Qon quyishdan oldin uni HBVga tekshirish.
- **Shaxsiy gigiyena.** Bir martalik ignalar, tirnoq qaychi va boshqa shaxsiy buyumlarni alohida ishlatish.

**Gepatit B** jiddiy sog'liq muammolariga olib kelishi mumkin bo'lsa-da, samarali profilaktika va davolash usullari mavjud.

## ETIOLOGIYASI

Gepatit C (HCV) — bu virusli hepatitning bir turi bo'lib, uni hepatit C virusi (HCV) chaqiradi. HCV — bu flavivirus oilasiga mansub bir ipli RNA virusidir. Bu virus asosan jigar hujayralariga ta'sir qiladi va uning yallig'lanishiga olib keladi.

## YUQISH YO‘LLARI

HCV asosan qon orqali yuqadi. Eng keng tarqalgan yuqish yo‘llari quyidagilar:

- **Ifloslangan ignalar va shpritslar.** Giyohvandlik vositalaridan foydalanishda umumiy ignalardan foydalanish — bu eng keng tarqalgan yuqish yo‘lidir. Tibbiy muolajalar vaqtida steril bo‘lmagan asboblari (jarohatlar, stomatologik asboblari) ham xavf tug‘diradi.

- **Qon mahsulotlari.** 1992-yilgacha qon quyish orqali yuqish xavfi yuqori bo‘lgan, ammo hozirda qonni skrining qilish usullari takomillashgani sababli bu xavf sezilarli darajada kamaygan.

- **Onadan bolaga vertikal yuqish.** Homiladorlik yoki tug‘ruq paytida yuqish ehtimoli mavjud, ammo bu HBV ga nisbatan kamroq uchraydi.

- **Jinsiy aloqa.** Yuqish ehtimoli past, lekin ba’zi xavf guruhlarida (ko‘p jinsiy sheriklarga ega bo‘lganlar, OIV bilan zararlanganlar) ehtimol oshadi.

- **Shaxsiy buyumlar.** Bir martalik ishlatiladigan buyumlar (tirnoq qaychi, tirikchilik vositalari) orqali ham ehtimoliy yuqish mumkin, agar ularda bemor qoni qoldiq bo‘lsa.

## KLINIKASI

HCV bilan zararlanishning inkubatsiya davri o‘rtacha 45 kuni tashkil qiladi (2 haftadan 6 oygacha). Ko‘pgina hollarda (70-80% bemorlarda) o‘tkir davr simptomlarsiz kechadi yoki juda yengil kechadi, shuning uchun ko‘pchilik bemorlar infeksiyani sezmaydi.

Agar simptomlar paydo bo‘lsa, ular quyidagilarni o‘z ichiga olishi mumkin:

- Holsizlik va charchoq
- Isitma
- Ko‘ngil aynishi

- Qorinning o‘ng yuqori qismida og‘riq
- Oshqozon-ichak buzilishi
- Mushak va bo‘g‘imlarda og‘riq
- Sariq kasallik (terining va ko‘z oqining sarg‘ayishi) — kamroq uchraydi

Ko‘pgina bemorlarda o‘tkir infeksiya surunkali tus oladi (taxminan 75-85% hollarda). Surunkali gepatit C uzoq yillar davomida asta-sekin jigarga zarar etkazadi. Bu esa quyidagi asoratlarga olib kelishi mumkin:

- Jigar sirrozi. Jigarining chandiqlanishi, bu uning normal funksiyasini buzadi.
- Gepatotsellyulyar karsinoma (jigar saratoni). Surunkali yallig‘lanish va sirroz jigar saratoni rivojlanish xavfini oshiradi.
- Jigar yetishmovchiligi. Jigar funksiyasi keskin pasayganda yuzaga keladi.

## DAVOLASH

HCV davolashning asosiy maqsadi virusni butunlay yo‘q qilish (virusologik natijaga erishish) va jigarni shikastlanishdan himoya qilishdir. So‘nggi yillarda HCV davosida katta yutuqlarga erishildi.

- **Antiviral Terapiya (ART).** Hozirgi davrda HCVni davolash uchun juda samarali va kamroq nojo‘ya ta’sirli to‘g‘ridan-to‘g‘ri ta’sir etuvchi antiviral preparatlar (DAA) mavjud. Ushbu dorilar virusning ko‘payishini to‘xtatadi.

- Davolash kursi odatda 8-12 hafta davom etadi.
- Dorilar kombinatsiya qilingan holda buyuriladi.
- Davolashning samaradorligi juda yuqori (95-99% hollarda virus yo‘qoladi).
- Davolashdan so‘ng jigar tiklanishi mumkin va sirroz yoki jigar saratoni rivojlanish xavfi kamayadi.

- **Jigar transplantatsiyasi.** Agar jigar keskin shikastlangan bo'lsa (masalan, jigar sirrozining og'ir bosqichi) va antiviral terapiya samarali bo'lmasa, jigar ko'chirib o'tkazish zarur bo'lishi mumkin.

## PROFILAKTIKASI

HCVga qarshi emlash mavjud emas. Shuning uchun profilaktikaning asosiy yo'nalishlari quyidagilardan iborat:

- Infeksiyalangan qon bilan aloqani oldini olish
- Bir martalik igna va shpritslardan foydalanish, ayniqsa giyohvandlik vositalarini iste'mol qiluvchilar uchun.
- Tibbiy muolajalar, tatuaj va akupunktura qilishda sterillikka rioya qilish.
- Tibbiyot xodimlari uchun ish vaqtida himoya choralari (qo'lqop, ko'zoynak).
- **Xavfsiz jinsiy aloqalar.** Agar bir yoki ikkala sherikda HCV bo'lsa, jinsiy aloqa vaqtida prezervativdan foydalanish tavsiya etiladi. Yuqish xavfi past bo'lsa-da, bu qo'shimcha himoya vositasidir.
- **Shaxsiy buyumlarni alohida ishlatish.** Tirnoq qaychi, ustara, tish cho'tkasi kabi shaxsiy buyumlarni boshqalar bilan bo'lishmaslik.
- **Homiladorlikda skrining.** Homilador ayollarni HCVga skrining qilish va zarur choralar ko'rish.
- **Bemorlarni aniqlash va davolash.** Surunkali HCVni erta aniqlash va davolash virusning tarqalishini oldini olishda muhim.

HCVni davolash hozirgi kunda juda samarali bo'lgani sababli, virusni butunlay yo'q qilish va jigar salomatligini tiklash mumkin.

## Foydaniilgan adabiyotlar:

1. A.Gadayev - Ichki kasalliklar



2. M.F.Ziyayeva - Terapiya

3.W.W.W. – Google internet saytlari